

ΑΡΗΣ ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

μάτι

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΤΙ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΤΟΥ

ΑΕΝΑΘΝ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΕΝΑΘΣ ΕΝΗΜΕΡΟΥΜΕΝΕΣ

18 Σεπτεμβρίου 2015

μάτι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βασικό αυτό αισθητήριο όργανο έχει δώσει πάμπολλες παράγωγες λέξεις, φράσεις, παροιμίες παρομοιώσεις. Επέδρασε πολύ στην λαϊκή παράδοση, στις προλήψεις, τις κατάρες, τις ύβρεις. Συμμετέχει σε παρομοιώσεις, επιφωνήματα και λαϊκές εκφράσεις. Ρόλος αυτής της έρευνας είναι να συλλέξει όλα αυτά, και να εξηγήσει την προέλευση τους.

μάτι

ΣΗΜΑΣΙΑ:

- το όργανο της οράσεως.ΕΙΚ1 ([Βλ. Υπογλώσσιο 47](#))
- η εστία της ηλ. κουζίνας
- τρόπος μαγειρέματος αυγών. Τηγανητά αυγά.ΕΙΚΟΝΑ 4 - ΑΥΓΑ ΜΑΤΙΑ
- σημείο πάνω στον βλαστό φυτού απ όπου πρόκειται να βλαστήσει νέος κλώνος ή άνθος
- τρύπα στην εξώπορτα για να βλέπουμε ποιος κτυπάει πριν του ανοίξουμε.ΕΙΚΟΝΑ 2, 3
- Το κέντρο κάποιου πράγματος πχ. το μάτι του κυκλώνα
- Το μάτι της βελόνας ΕΙΚ8
- Η βασκανία.ΕΙΚΟΝΑ 5

ΣΥΝΩΝΥΜΑ

οψ (ο) γεν. οπός > όψις , ορώ, όρασις

Οφθαλμός

Πβλ. "Εστιν Δίκης όφθαλμός ός τά πάνθ' όρᾷ

Μενανδρου - Αποφθέγματα 179

το, τα στραβά [αργκό]

φεγγιά

μάθια (Κρητ)

μμάτιν [Κυπρ)

όμμα Αιολικό : οππα < από την γεν του οψ που είναι οπός

μάτι

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ:

- Ο οφθαλμός σχετίζεται με το θάλαμο (βλ . ΝΕ θαλάμη, ή θαλάμι = κόγχη, κοίλωμα)
- Ο Θεσσαλονίκης Ευστάθιος στα σχόλια στον Όμηρο «**άντί οπταλμοῦ, ὀφθαλμὸς ἐρρέθη**» ^{9521.21 [38]}
- Μάτι από το μεσν. ὄμμα > ομμάτιον > μάτιον > μάτι

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Λατινικά

oculus

Ιταλικά

occhio > canopsciale, occhiale = κιάλια, διόπτρες
[occhio](#) σπή στο κύτος πλοίου (Ναυτ) τα όκκια

Αγγλικά

eye> eye liner αίλιερ.
Eyewitness αυτόπτης μαρτυς

Γαλλικά

oeil

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΕΙΚΟΝΑ 1 - Ανθρώπινο ματι

μάτι

ΕΙΚΟΝΑ 2 - ΜΑΤΙ ΠΟΡΤΑΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ

ΕΙΚΟΝΑ 3 - ΜΑΤΙ ΠΟΡΤΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ

ΕΙΚΟΝΑ 4 - ΑΥΓΑ ΜΑΤΙΑ

μάτι

ΕΙΚΟΝΑ 5 - ΜΑΤΟΧΑΝΤΡΟ αποτρεπτικό της βασκανίας

μάτι

ΕΙΚΟΝΑ 6 - Ο ΠΑΝΤΕΠΟΠΤΗΣ ΟΦΘΑΛΜΟΣ

ΕΙΚΟΝΑ 7 - ΤΟ ΜΑΤΙ ΣΤΗΝ ΤΡΙΗΡΗ

μάτι

ΕΙΚΟΝΑ 8 - ΤΟ ΜΑΤΙ ΤΗΣ ΒΕΛΟΝΑΣ

ΕΙΚΟΝΑ 9 - Με τα χεράκια μας βγάλαμε τα ματάκια μας

ΕΙΚΟΝΑ 10 - Clin d'oeil - Κλείσιμο του ματιού

μάτι

ΕΙΚΟΝΑ 11 -μάτια της κουζίνας

ΕΙΚΟΝΑ 12 - μαυρομάτικα φασόλια

ΦΡΑΣΕΙΣ

ανοίγω τα μάτια μου	Ξυπνώ. Ακόμα δεν άνοιξε τα μάτια της και άρχισε τη γκρίνια.
ανοίγω τα μάτια του χ	Των διαφωτίζω επί κινδύνου ιδιαζόντως μεγάλου που πρέπει να γνωρίζει
άνοιξε τα στραβά σου	Πρόσεχε, δεν βλέπεις κάτι σημαντικό. Αργκό. Ενοείται τα στραβά δυο ματια (πβλ. Το ματι σου το αλλοιθωρο, και κυριο όνομα Στράβων, παροιμ. Ποιος στραβος δεν θέλει το φώς του, Φράση: του στραβου το δίκιο.
βγάζει μάτι	Είναι προφανές οφθαλμοφανές. Για λάθη. Αυτό το «σεινύδηση» βγάζει μάτι.
βγήκαν τα μάτια του	Δυσκολίες ανάγνωσης άλλα και αφόδευσης. Για να διαβάσω την συνταγή βγήκαν τα μάτια μου. Έχω τρομερή δυσκοιλιότητα. Σήμερα πάλι μου βγήκαν τα μάτια στην τουαλέτα.
Για κοίτα με στα μάτια!	Πρόσεχε με τι σου λέω, μην κοιτάς αλλού.
για τα μάτια [του κόσμου]	Θα πρέπει να καλέσουμε και τους απέναντι για τα μάτια του κόσμου. Δηλ. απλώς για να αποφύγουμε κοινωνικά σχόλια, κουτσομπολιά.
Βγάλαν τα μάτια τους	Σημαίνει συνουσιάσθηκαν. Φρ. Πήγαν σ' ένα ξενοδοχείο και βγάλαν τα μάτια τους. Βλ. παρακάτω « της/του πέταξε τα μάτια έξω » Νόμιζα ότι ήταν από τη φράση του έβγαλε τα μάτια = το κατέστρεψε (το κορίτσι) δηλαδή το διακόρευσε. Εδω όμως βγάζουν και οι δυο τα μάτια τους. Το πράγμα δεν στέκει. Την λύση μου την έδωσε όμως ένα σχόλιο στην Κυπριακή γραμματική ^{9453.38} : Τό ί έν άρχή λέξεως άποκόπτεται ώς 'μάτιν άντί ίμάτιον.'Άλλά και έν μέσω λέξεως' ώς παρπατώ το περιπατώ, περπατώ παρ' ήμϊν. Άρα το «βγάλαν τα ματια τους» είναι «έβγαλαν τα ιμάτιά τους, τα ρούχα τους?, η αρχικη φάση της συνουσίας. ο.ε.δ. Σην ναυτικη ορολογια μάνταρι είναι το σχοινί που χρησιμοποιείται για το βιράρισμα των πανιών. Συνώνυμο : υπέρα . Η Ετυμολογια είναι παρόμοια με το ιμάτι, μάτι. Απο το αρχαιο Ελληνικό ιμάς γεν. ιμάν-τος > μσν ιμαντάριον (υποκ) > μαντάριον > μαντάρι. Όπως και Πρβλ εξάρτιον > ξάρτι, εξάγιον> ξάγι, ιστάμενο > στάμενο , το ιδειν > το δεϊν κ.α. Αλλα οι αρχ κεροϊακες: μικροι ιμαντες (Γαλλ.balancnes, Αγγλ.lifts) λέγονται μαντίκια. ^{9334.31}
για τα μαύρα σου τα μάτια	Για το χατίρι σου. Δεν θα τρέχω στου διαόλου τη μάνα για τα μαύρα σου τα μάτια.

μάτι

δε μου γεμίζει το μάτι	Αυτός ο γιατρός δεν μου γεμίζει το μάτι. Δεν τον κρίνω κατάλληλο, αξιόπιστο, ικανό.
Δεν τον πιάνει το μάτι σου	Δεν αντιλαμβάνεσαι το ποιον του εκ πρώτης όψεως. Με την πρώτη ματιά.
δεν θέλω να σε ξαναδώ στα μάτια μου	Απλά δεν θέλω να σε ξαναδώ μπροστά μου.
δεν μπορώ να σηκώσω τα μάτια μου να τον δω	Αντίστοιχο της ανοησίας δεν έχω μούτρα να τον δω, τον ντρέπομαι. Πβλ. Τραγούδι της Προποντίδας Δεν ημπορώ τα μάτια μου ψηλά να τα σηκώσω Και την καημένη μου καρδιά παρηγοριά να δώσω
δεν ξέρει να βγάλει τα μάτια του	Είναι απολυτά αδαής. Όπως δή ποτέ δεν είναι ίδιον του αδαούς να μην μπορεί να βγάλει τα μάτια του. Ουδείς ξέρει ή θέλει να το κάνει αυτό! Αν όμως πρόκειται για τα ιμάτια τότε μια τέτοια αδυναμία μπορεί να αφορά πάσχοντα από ιδιωτεία κν βλάκα, ηλίθιο, βόδι. Βλ. εξήγηση στο Βγάλαν τα μάτια τους. Η <u>ιδιωτεία</u> συνδυάζεται με αδυναμία <u>αυτοσυντήρησης, που συχνά φτάνει μέχρι την αδυναμία ελέγχου των σφικτήρων</u>. Η έγκαιρη διάγνωση είναι σημαντική για την έναρξη της εκπαίδευσης του ασθενούς και του περιβάλλοντός του. Η εκπαίδευση απαιτεί γνώση της πάθησης, άμετρη υπομονή και επιμονή και μπορεί να επιτύχει μικρά αλλά ιδιαίτερα σημαντικά –για την ελάχιστη έστω ικανότητα αυτοεξυπηρέτησης– βήματα προόδου. Ο ιδιώτης τα κάνει επάνω του και αυτό ερμηνεύεται ότι δεν ξέρει να βγάλει τα ιμάτιά του. Η λέξις ιδιωτεία πέρασε στις περισσότερες γλώσσες ως όνομα πάθησης βαρύτερες της ηλιθιότητες από το αρχαίο ελληνικό ιδιώτης Δηλαδή ο ασχολούμενος με τα ίδια πράγματα κα όχι με τα δημόσια, επομένως ο βλάξ, ο ηλίθιος. Ο ανώτερος βαθμός η βλακεία έπεται η ηλίθιους και αμέσως κατώτερος βαθμός είναι η ιδιωτεία.
Έγινε να μην τον δει μάτι ανθρώπου.	Παραμορφώθηκε, λερώθηκε κλπ

μάτι

έχει ένα μάτι ! [βάσκανον]	Έχει την μαγική ικανότητα να βασκαίνει. Ένα μάτι [εννοεί με κάποιες ιδιότητες] Έχει ένα χ [ένα χ, μάτι [βάσκανο, ωραίο, διεισδυτικό, [να!] , βυζί [απίθανο] , χέρι [ελαφρύ, βαρύ] κλπ] η ερμηνεία δίνεται από τα συμφραζόμενα. Αυτός που έχει ένα (αριθ. 1) μάτι λέγεται μονόφθαλμος ή κύκλωψ. . ΚΩΝ.ΡΩΜΑΙΟΣ - ΤΟ ΚΑΚΟ ΜΑΤΙ - ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ ΤΟΜΟΣ 3
Ιδίοις όμμασι	Με τα ίδια μου τα μάτια . Υπήρξα αυτόπτης μάρτυς. Επίσης αν ειχατε τα ματια τα δικα μου θα βλέπατε γιατί την αγαπώ.
Καλό στα μάτια μου τα δυο.	Στην υποδοχή προσφιλούς προσώπου
κάνω τα γλυκά μάτια	Φλερτάρω κάποιον/κάποιαν. Του κάνει τα γλυκά μάτια για τον τουμπάρει.
κάνω τα στραβά μάτια	Υποκρίνομαι ότι δεν είδα κάποια παράλειψη, λάθος, ατιμία κάποιου. Μπορείς να λείψεις λίγο σήμερα, εγώ θα κάνω τα στραβά μάτια. Βλ. αναφ 1 Τα στραβα ματια του Νελσωνα
κάρφος εν τω οφθαλμω	Βιβλικό.Ματθ. 7.3-4. 3 τί δέ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; 4 ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σοῦ; 5 ὑποκριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σοῦ, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. Καρφί στο μάτι. Κάτι πολύ προσωπικό και επιζήμιο. Δεν βλέπεις το καρφί στο μάτι σου και πας να βγάλεις την αγκίδα από το μάτι του άλλου. Μάλλον δεν πρόκειται για δοκό ή καρφί αλλά για κριθαράκι στο μάτι. Βλ κάρφος = σπυρί ριζιού στο λημμα ξηλώνω.
κατ'οψιν	Τον κατηγορούμενο τον γνωρίζω μόνον κατ'οψιν.

μάτι

κλείνω τα μάτια μου	Εσύ θα πάρεις το σπίτι όταν θα κλείσω τα μάτια μου. Ευφημισμός του <i>όταν θα πεθάνω.</i> Το κλείσιμο των ματιών ήταν πρώτη ενέργεια μετά την διαπίστωση του θανάτου. Πβλ. Το του επιταφίου: <i>Ὕμμα τὸ γλυκὺ, καὶ τὰ χεῖλη σου πῶς μύσω λόγε; πῶς νεκροπρεπῶς δὲ κηδεύσω σε; Μετὰ φρίκης ἀνεβόα Ἰωσήφ.</i> <ΚΕΙΜΕΝΟ> <ΗΧΗΤΙΚΟ> Πχ. <i>Πέθανε μόνος κι ἔρημος χωρίς κανένα να του κλείσει τα μάτια.</i> <i>Μόλις έκλεισα τα μάτια μου ἤρθες και με ζύπνησες.</i> Αντι <i>Μόλις πήγαινα να κοιμηθώ</i>
Κλείνω το μάτι	Κάνω μυστικό νόημα σε κάποιον με πονηρή σημασία ή σκοπιμότητα. βλ. ΕΙΚΟΝΑ 10 - Clin d'oeil - Κλείσιμο του ματιού
κλείνω μάτι	Δεν έκλεισα μάτι όλη νύχτα με αυτόν τον πονόδοντο. Περίφραση αντί του <i>δεν κοιμήθηκα.</i>
κόβει το μάτι του	Αντιλαμβάνεται καλά, είναι ευφυής και διορατικός.
Μάτια μου!	Προσφώνηση προσφιλούς και πολυτίμου προσώπου. Γενικά επιφωνηματική φράση κενή περιεχομένου. Συνήθως στην Πελοπόννησο: Πχ. Από που είσαι; Απ' τον Αγ. Πέτρο, μάτια μου!
μαύρα μάτια κάναμε να σε δούμε	Έχουμε πολύ καιρό να σε δούμε ή ορθότερο ξαγρυπνήσαμε να σε περιμένουμε. Από τους μαύρους κύκλους στα μάτια που αποκτούν όσοι ξαγρύπνησαν.
μαύρισε το μάτι μου	Είδα τρομερά ή σπάνια πράγματα. Έφτασα σε απόγνωση.
μου μπαίνει στο μάτι	Με ενοχλεί κάτι ή κάποιος. Αλλά έχω βάλει στο μάτι σημαίνει εποφθαλμώ, επιθυμώ. Έχω βάλει στο μάτι ένα αμάξι που το δίνουν πάμφθηνα.
Μου βγήκαν τα μάτια	Έκανα πολύ μεγάλη προσπάθεια για κάτι πχ. Πολύ κακογράφος ο Χ! μου βγήκαν τα μάτια να διαβάσω τι λέει. Λέγεται και από δυσκοίλους.
Οφθαμον αντι οφθαλμου	Αυτοδικία. Συχνότατο.
παίρνει μάτι	Ασκεί οφθαλμοπορνεία, παρατηρεί κρυπτόμενος, κάνει μπαριστήρι. Είναι παρθενοπίτης. Αγγλικά Peeping Tom

μάτι

παίρνω των ομματί- ων μου	Φεύγω οριστικά ίσως από ντροπή η απελπισία (μάλλον από επαίρω τους οφθαλμούς μου, ζητώντας την άνωθεν κατανόηση) Ίσως υπονοεί την εντροπή των οφθαλμών μου, την καταισχύνη λόγω της διαπόμπευσης. <i>Ταῦτα ἐλάλησεν Ἰησοῦς, καὶ ἐπῆρε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε· Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σέ, ΙΩΑΝΝΗΣ 17:1</i> <i>ο δε τελωνης μακροθεν εστως ουκ ηθελεν ουδε τους οφθαλμους επαιρει εις τον ουρανον αλλ ετυπτεν το σθηθος αυτου λεγων ο θεος ιλασθητι μοι τω αμαρτωλω Λουκάς, 18:13</i> Το πιθανότερο όμως παίρνω τα μιάτια μου, τα ρούχα μου, τα τσαμασύρια¹ μου και φεύγω.
που να του βγει το μάτι	Κατάρα προς κάποιον που υποπτευόμαστε ότι μας αβάσκανε.
πρόσεχε το σαν τα μάτια σου.	Πρόσεξε το ιδιαιτέρως διότι είναι πολύτιμο. Δες και το «Μάτια μου»
στάχτη στα μάτια	Του έδωσε ένα επίδομα για στάχτη στα μάτια. Για τα τον παραπλανήσει. Βλ. Διαπόμπευση.
τα μάτια μου κάνουν πουλάκια	Βλέπω πράγματα που δεν υπάρχουν λόγω κούρασης ή παθήσεως ή κακού φωτισμού.
Στο μάτι του κυκλώ- να	Στο επίκεντρο της εμπλοκής, του προβλήματος, των αγώνων. Εννοεί το κεντρο του κυκλώνα. Είναι όμως ακυρολεξία γιατί στο κέντρο του κυκλώνα επικρατεί η- ρεμία
τα μάτια σου τέσσε- ρα ή δεκατέσσερα	Εννοείται έχε τα μάτια σου 4. Πρόσεχε ιδιαιτέρως.
της/του πέταξε τα μάτια έξω	Τον / την έκανε να υποφέρει να γουρλώσουν τα μάτια του. Εννοείται συνήθως λόγω παρατεταμένης ή πάρα φύσιν συνουσίας.
Της παναγιάς τα μα- τια	Επιρρηματική έκφραση για δήλωση υπέρμετρου κόστους. Πχ. Μου κόστισε της παναγιάς τα μάτια /η πλήρωσα της Πανα- γιάς τα ματιά. Αρχικά κλέβει της Παναγιάς τα μάτια. Και εδώ πρόκειται για τα μιάτια* της Παναγιάς που αποτελούν άγια λείψανα και σαν τέτοια αποτελούν αντικείμενο εμπορίας από παπάδες, καλόγερους κλπ. Για τα μάτια της Παναγιάς επειδή τότε δεν γίνονταν μεταμοσχεύεις δεν υπάρχει δηλωμένη τιμή. Ούτε σώζεται το πτώμα της Παναγιάς ώστε να πουληθούν τα ματιά του.

¹ Από το τουρκικό çamaşır κρλ. Εσωρουχα, ασπρоруχα, τα βρεμένα του. Πβλ., πήρε τα βρεμένα του, την μπουγαδα των εσωρουχων του. Δηλ. αναχώρησε εσπευσμένως ή βιαίως.

μάτι

	*)Το φακώλιον (αγια σκέπη) , η τιμία ζώνη της Παναγίας
το είδα με τα μάτια μου	Ανόητη παλιλλογία. Ο μονός τρόπος να δεις είναι τα μάτια. Λέγεται για επιβεβαιωτικούς λόγους. Πρβ. Παλαμά <i>Τον είδες μα τα μάτια σου γιαγιά τον Βασιλέα</i> , και το Δημώδες <i>Με τα μάτια μου την είδα την Ελένη στο λουτρό.</i>
το μάτι σου τ' αλλήθωρο	Συνήθως διάψευση κάποιου που ισχυρίζεται ότι είδε κάτι ή ότι βλέπει πολύ καλά.
τον βλέπει με μισό μάτι	Δεν τον εκτιμά ή τον υποπεύεται.
τον βλέπω με καλό/κακό/άλλο μάτι	Τον εκτιμά/ τον υποψιάζεται/ μεροληπτεί υπέρ του ή εναντίον του
Τον έχει στο μάτι	Το υποπεύεται και τον μεταχειρίζεται μεροληπτικά.
τυφλοις ομμασι	Αβλεπτί ή αβλεπεί. Χωρίς να εξετάσει κάτι. Συνήθως λέγεται για αποδοχή, έγκριση πράξης κάποιου τον οποίο εμπιστευόμαστε απόλυτα. Ψώνισε καβάλα ή ψώνισε από σβέρκο.
τυφλός τά τ' ὦτα τόν τε νοῦν τά τ' ὄμματ' εἶ.	Η πλήρης παρήχηση του ταυ από τον Οιδίποδα Τυρανο του Σοφοκλεους στ. 310
Του εβγαλε τα μάτια	Το χαλασε το κατεστρεψε

μάτι

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Όμμα τὸ γλυκύ, καὶ τὰ χεῖλη σου πῶς μύσω λόγε;
πῶς νεκροπρεπῶς δὲ κηδεύσω σε; φρίττων ἀνεβόα ὁ Ἴωσήφ.
ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΥ - ΕΓΚΩΜΙΑ - ΣΤΑΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

Αλλά και στο ίδιο :

Ὡ φῶς τῶν **ὀφθαλμῶν** μου, γλυκυτότον μου Τέκνον, πῶς τάφω νῦν
καλύπτει;
ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΥ - ΕΓΚΩΜΙΑ - ΣΤΑΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

Βλέπουμε πως οι λέξεις «όμμα» και «οφθαλμός» εναλλάσσονται ελεύθερα

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

9181.9 [23]

99. Ἄλλος ἀγαπᾷ τὴ μαυρομάτα, καὶ ἄλλος τὴν τιμω-
πλομάτα.— Εἰς ὅλους τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀρεστόν.

Δύνασαι δεν δύνασαι το μάτι σ' αγριεβέ το

*Δύνασαι δὲν δύνασαι, καὶ τὴν τιμωπλομάτῃ σου ἀγριεβέ.— You
can or you cannot, at least put on a fierce look :—
We should not be pusillanimous, and allow our-
selves to be frightened by threatening emergencies,
for even the weak, by shewing a little courage and
greatness of mind, may weather the storm that as-
sails them.*

9213.29.[48]

Ποιος σου έβγαλε το μάτι;

... και συνεχίζει - Ο αδελφός μου; - Γι' αυτό είναι τόσο βαθειά βγαλμένο
Αδελφική αγάπη σου λέει ο άλλος.

Αλλά τα μάτια του λαγού κι' άλλα της κουκουβάγιας.

Επι συγκρισεως ανομοιωων.

ας ηξερα δυο γραμματα κι ας ημουν μ' ένα ματι

Λίγα γράμματα είναι απαραίτητα.

κάλλιο το μάτι του παιδιού παρά τ' αρχιδι του γαμπρού

Εννοείται "Καλλιο να παθει κατι ..." . Λέγεται από την πεθερα που τρεμει το
διαζύγιο , την επιστροφή της κόρης και την κατακράτηση της προίκας!

καλύτερα να σου βγει το μάτι πάρα το όνομα

Το όνομα: αυτό που λέμε σήμερα ίματζ

μάτι

κόρακας κοράκου μάτι δε βγάζει.

Οι ομοιοι αλληλουποστηρίζονται.

Με τα χεράκια μας βγάλαμε τα ματάκια μας

Πβλ. το Ομηρικό "σφετερησι ατασθαλιησι ολωντο" από τις δικες τους ανοησιες καταστράφηκαν.

Ματια που δεν βλεπονται γληγορα λησμονιουνται.

Επι εραστων. και ολιγη αλλα επαφη πλην της οπτικης διατηρει την σχέση (πολλες φορες και την χαλαει και παμε για φρεσκιες / φρέσκους)
Αντιστοιχη Γαλλικη L'absence est l'ennemie de l' amour.
και η τουρκικη Goz gormeyince gonul katlanir

Στους τυφλους ο μονοφθαλμος βασιλευει

Από την "ανδρεία" ενέργεια του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου να τυφλώσει 15.000 βούλγαρους στρατιώτες αφήνοντας ένα μονόφθαλμο ανά κάθε εκατό τυφλούς και να τους γυρίσει πίσω στην Βουλγαρία. Η Α.Μ. ο Σαμούηλ της Βουλγαρίας έπαθε λα-λα και απόθανε, θεός σχωρέστον, για τον Βασίλειο όμως υπάρχει συγχώρεση;

Οι τουρκοι εχουν αναλογη παροιμια «*Koyun bulunmadigi yerde keciye Abdur Rahman Celebi derler*» : στη χωρα που δεν υπαρχουν προβατα την κατσικα την αποκαλούν Πρίγκιπα Αβδουλ Ραχμάν.

Οφθαλμοί σοφού

Τοῦ (6) σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ·
ὁ δὲ ἄφρων ἐν σκότει πορεύεται.

Το γινάτι βγάζει μάτι

Από το τουρκικό ινάτ (*inat*) πείσμα.

Το ξένο μάτι ειν' καρφί, το ξένο αφτί ντουφέκι

Οι ξένοι μας υποψιάζονται και μας πολεμούν.

Όσπου να βγει να μπει νύφη βγήκαν του γαμπρού τα μάτια.

Ο ένας αδημονεί και ο άλλος καθυστερεί.

Εγώ δεν είδα από τα μάτια θα δω απ τα φρύδια;⁹⁴⁵

Εγώ τα μάτια τα' χασα, τα φρύδια τι τα θέλω;³¹⁰

ΠΑΡΑΓΩΓΑ

από το μάτι

ΜΑΤΟΧΑΝΤΡΟ

Χαντρα με μορφή ματιου που χρησιμοποιειται ως αποτροπαιον κατά της βασκανιας. Τα αποτροπαιον ματι ισχυε από την εποχή των τριήρων και ζωγραφίζονταν στις πλώρες τους.

βλ. [ΕΙΚΟΝΑ 7 - ΤΟ ΜΑΤΙ ΣΤΗΝ ΤΡΙΗΡΗ](#)

μάτι

Δες επίσης το αρθρο «φτου, φτου μη σε ματιάσω»
Βασισμενο στο The Electrophysiological Basis of Evil Eye Belief

ματιασμα

Βασκανια. με επηρεια κακού ματιου (βλεμματος καποιου εχθρου)

ματιά

Η κατευθυνση των ματιων μας προς καποιον . κατά το πέτρα περ-
τριά. Το βλέμμα. Κυπρ: δειν πβλ.

Τραγουδι: Εκαμέν με ανω-κατω 'κειν' το δειν της το κλεφτάτο (εκει-
νες οι κλεφτες της ματιες με συγκλονισαν)

Με ιδείν αγριον = ηγουν βλέμμα^{9187.159 [225]} .

ματάκιας

ο ηδονοβλεψίας, ο μπαζιστηρτζής, παρθενοππιτης

ματογυάλια

Γυαλιά οράσεως.

ματόπονος και πονόματος

Πονος στα ματια από παθολογικα αιτια.

Ματόκλαδα

Οι βλεφαρίδες

από το οφθαλμός

προσοφθάλμιος [φακος]

οφθαλμίατρος

οφθαλμοπόρνος

οφθαλμοφανής

εξόφθαλμος

μονόφθαλμος [ΠΑΡ](#)

από το Ωψ

Αμβλύωψ, αμβλυωπία

Μύωψ, μυωπία

Αυτός που για να δει καλυτέρα μύει κλείνει τα βλεφαρά του

Συγγ. μύστης

Πρεσβυωψ, πρεσβυωπια

Γεροντικη μειωση της ορασης των κοντινων πραγματων ενώ η οραση σε μακτρυνά πραγ-
ματα διτηρειται η βελτιώνεται,

μάτι

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ.

Ὡ πρέσβυ, δόμων τῶνδε πάροισθεν
στείχε. ΠΡ. στείλω. τί δὲ καινουργεῖς,
Ἀγάμεμνον ἄναξ; ΑΓ. πεύσει. ΠΡ. σπεύδω.
μάλα τοι γῆρας τούμῶν ἄπνον,
καὶ ἐπ' ὀφθαλμοῖς ὄξυ πάρεστιν.

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ Η ΕΝ ΑΥΛΙΔΙ

Κυκλωψ

Αυτος που έχει ένα κυκλικο ματι στο μετωπο. πβ. Κυκλώπεια τειχη. Γνωστος ο Πολυφημος που τον τυφλωσε ο Οδυσσέας και αντιστοιχη τραγωδια Κυκλωψ του Ευριπίδη . Αλλα και ο Λιόντας ο ληστης εβλεπε και απ την πλάτη μ'ένα μεγάλο μάτι.

Υπερμετρωπια.

οπτικός, -η -ον

Οπτήρας

Κατάσκοπος, φρουρός πάνω στην κόφα του πλοίου.^{352-1, 266[276]}

γλαυκώπηξ Αθήνη

γαλινοματα Αθηνα (Ομηρος passim)

επόπτης, παντεπόπτης οφθαλμός [ΕΙΚ6](#)

οψις και οψη

Σε γνωριζω από την όψη (Δ. Σολωμός) κν. φατσα.

Δεν τον γνωριζω ουδε κατ' οψιν

παρωπίς

(συν. πλθ. παρωπίδες)

Εξαρτημα της σαγής των αλόγων που το εμποδιζει να βλέπει πλαγια. Μετφ. φρ. φοραει τις παρωπίδες της θρησκοληψίας. κν. δεν βλέπει τα προφανή.

κάτοψη

Σκαρίφημα κομμένου κτιρίου και θεωρουμένου από πάνω.

αποψη

Οπτικη γωνια > εκθεση του τροπου που εγω αντιμετωπιζω τιο προβλημα. Η απόψή μου.

υποψη

σωστο υπ' οψει (τη οψει δοτ. όπως εν Βηθλέμ τη πολει)

εν οψει

Εμπρός (οψις το προσωπο) . Πλοιον εν οψει (εμπρος) μτφ αφού εξετάσουμε, παρουμε υποψη. Πχ. Εν οψει της επικειμενης συμφωνιας η απεργια αναστελλεται.

Μετωπον, μετωπη.

οπωπα

Οπιπευω > παρθενοπίτης = μανιστηριτζής, ηδονοβλεψίας ιδίως επί παρθένων.

ΑΣΧΕΤΑ

Μερικές λέξεις περιέχουν την ρίζα του ματ- χωρίς να σχετίζονται με το μάτι . Αναφέρω τις κυριότερες για να μην τις παρερμηνεύουμε και παρετυμολογούμε:

ματοκύλισμα < αιματοκύλισμα

Ματώνω < αιματωνω

Ματίζω < αρχαίο ρήμα αμματίζω = συνάπτω, συνδέω και η ματισσιά (Ναυτ) = πλεκτή σύναψη των άκρων δυο σχοινιών.

Ματικάπι < τρυπάνι (τουρκ matkap)

ματιναδα και μαντιναδα < Ιτ. ματινατα matina = πρωία

ματαιότατης < μάταιος

μάτη (η) στη .φρ. εις μάτην = ματαίως, άδικα

οπτός < οπτώ - ψήνω. πάντως το ψηστήρι γίνεται με τα μάτια (πβλ. από τα μάτια πιά-νεται, στα χείλη κατεβαίνει ...)

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Ανοιχτομάτης

Ἡ ανοιχτομάτης λέγεται στα αλειφιατικά **Γκίρλας** και το υπερβολικό άνοιγμα των ματιών λέγεται **γκιρλωνω** (πβ. γουρλώνω).

BRW-1001-15 ΤΑ ΑΛΕΙΦΙΑΤΙΚΑ - Η ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΓΑΝΩΤΖΗΔΩΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Γουρλομάτης

Από το γουρλώνω (μεταβ)

Ο Μπαμπινιώτης (171) ετυμολογεί το γουρλώνω από το γουρούνι

{ΕΤΥΜ < *γρουλλώνω < μεσσην γρυλλώνω < αρχ. γρύλλος / γρύλος «γουρούνι»}

Το χαρακτηριστικό του γουρουνιού είναι τα **μικρά** του μάτια!

Η ερμηνεία μου: από το αρχ επιθ. γρώνος, η, ον, (γράω) φαγωμένος, σκαμένος, Lyc.631,1280; κούλος, πελλίδες Nic.A1.77. 2. in pl., μεταφορικώς σημαίνει αυτός που ακούει και δεν μιλάει, επομένως αυτός που εκπλήσσεται και γουρλώνει από την έκπληξη τα μάτια του.

Hsch. II. as Subst. γρώνη [ενν. πέτρα], ή, σπή, τρύπα, γρώναι μυοδόχοι Nic.Th.794 (pl.). 2. κούλο δοχείο ή σκάφος, έκγλυφον, AP7.736 (Leon.).

Ο Νίκανδρος στο "Αλεξιφάρμακα" λει:

πελλίσιν ἐν γρώνησιν ὄτ' εἴαρι πῖον ἀμέλξαις.

Πέλλα γρώνη = κούλο μπόλ.

Φαρμακευτικό σκεύος, όλμος, ιγδίων, γουδί που κατασκευάζονταν από άσπρο αλάβαστρο ή μάρμαρο.

Το γουρλωμένο μάτι μοιάζει σαν ένα μπολ σε χρώμα και σχήμα. Πβλ. Και ο **αυγουλομάτης**.

μάτι

Martin Alan "Marty" Feldman (8 /9/1934 – 2/10/1982) Άγγλος συγγραφέας κωμωδιών, κωμικός και ηθοποιός, εύκολα αναγνωρίσιμος από βολβώδη μάτια του.

Παρατσούκλι που δίνεται σε αυτούς που πάσχουν από εξόφθαλμη βρογχοκήλη (ενδοκρινής νόσος του θυρεοειδούς άδενος ή νόσος του Basedow) .

Από εδώ και η γούρνα και ίσως και το γουρούνι επειδη είναι λαιμαργο και παμφάγο (από το «γράω»: φαγωμένος) ή από την γουρνα (γρωνη) οπου τρώει.

Ταῦτα ἐλάλησεν Ἰησοῦς, καὶ ἐπῆρε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε· Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱὸς σου δοξάσῃ σέ,

ΙΩΑΝΝΗΣ 17:1

μάτι

Κανθός

κανθός ο [καθός] O17 : (ανατ.) η άκρη του ματιού, το σημείο όπου ενώνονται τα βλέφαρα.

[λόγ. < αρχ. καθός]

[άντυξ, το κ προτίθεται (βλ. καπάνη), δηλαδή κάντυξ > καθός (τ>θ, υ>ο, ξ>σ), εκτός και αν από το ά-κανθος, λόγω ομοιότητας]- η γωνία του βλεφάρων, ο οφθαλμός, επίσωτρο (η μεταλλική στεφάνη του τροχού), κατά τον Ησύχ. ο κύκλος του οφθαλμού. καθώδης (είδος), καθίαι, καθήλια, κάνθων, καθαρίτης.

Οι ασιάτες ¹ έχουν διαφορετικό καθό από τους ευρωπαίους ².

1

2

Μαυρομάτης

Ο Μαυρομάτης λέγεται στα Τουρκικά καραγκιόζης (kara + giöz) από όπου και το όνομα των ηρώων του θεάτρου σκιών:

Καραγκιόζης Καραγκιοζόπουλος, Αγλαΐα Καραγκιόζαινα και των τεκνων : Κολλητηριού, Κατσαπρόκου, Σκορπιού.

Τα μαυρομάτικα φασόλια δεν είναι αυτά που τρώει ο Καραγκιόζης, αλλά μια ειδική ποικιλία φασολιών με ένα μελανό κύκλο στο σημείο που βγαίνει το φύτρο τους. Βλ. Εικόνα 12

Ματικάπι

Άσχετη λέξη με το μάτι.

Το Ματικάπι και μαντικάπι είναι είδος τρυπανιού.

Από το τουρκικό matkap.

ασκαρδαμικτί

Επίρρημα: ατενώς, χωρίς να κλείσουν τα μάτια

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Αμέτρητα τραγούδια έχουν γραφεί για τα μάτια και τα παράγωγα τους και είναι πασίγνωστα. Αναφέρω μερικά χαρακτηριστικά

- Τα **μάτια** τα δικά σου τα **μάτια**
- Δυο πράσινα **μάτια** με μπλε βλεφαρίδες
- **Μάτια** σαν και τα δικά σου
- Μη μου θυμώνεις **μάτια** μου
- Τα **ματόκλαδα** σου λάμπουν
- Δεν ημπορω τα **μάτια** μου ψηλά να τα σηκώσω

πβλ. Το λατινικό oculi in terram figere, καρφωνω τα μάτια στο εδαφος.

Τα τραγούδια αυτά είναι παλαιότερων εποχών σήμερα η ανδρική προσοχή εστιάζεται αρκετά πιο κάτω από τα μάτια!

Ο Λιόντας ο ληστής

Στο Πήλιο στην Αργαλαστή
πιάσαν το Λιόντα το ληστή
που `χε τα χέρια τέσσερα
τα πόδια δεκατέσσερα
κι έβλεπε κι απ' την πλάτη
μ' ένα **μεγάλο μάτι**

[ΑΚΟΥΣΜΑ](#)

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Τα στραβά μάτια του Νέλσωνα

Στη μάχη της Κοπεγχάγης, ο Νέλσον ήταν δεύτερος στην ιεραρχία με ανώτερο του τον γηραιό ναύαρχο σερ Χάιντ Πάρκερ. Ο Νέλσον οδήγησε μια μοίρα πλοίων σε μια τολμηρή επίθεση ενάντια στον στόλο της Δανίας. Σύνομα είχε εμπλακεί σε σφοδρή μάχη.

Από τη ναυαρχίδα του, αρκετά μίλια μακριά, ο ναύαρχος Πάρκερ ήταν πεπεισμένος ότι η μοίρα που οδηγούσε ο Νέλσον αποδεκατιζόταν και ότι η μάχη είχε χαθεί. Ύψωσε έτσι μια συνθηματική σημαία ώστε ο Νέλσον να υποχωρήσει. Ο νεότερος ναύαρχος, που γνώριζε ότι τα πλοία του προκαλούσαν σοβαρές ζημιές στους Δανούς, δεν έδωσε σημασία. Όταν ένας από τους αξιωματικούς του το υπέδειξε, λέγεται ότι ο Νέλσον έβαλε το τηλεσκόπιο στο μάτι του και είπε: «Πραγματικά δεν βλέπω κανένα σήμα». Κατόπιν, συνέχισε τη μάχη του.

Όμως, ο αξιωματικός γνώριζε, όπως και όλοι στην Αγγλία, ότι ο Νέλσον είχε βάλει το τηλεσκόπιο στο τυφλό του μάτι. Έτσι ο Νέλσον μπορούσε να ισχυριστεί ότι δεν είδε τη διαταγή, χωρίς να την παρακούσει άμεσα. Μέσα σε μια ώρα, είχε κερδίσει μια σπουδαία νίκη και είχε δημιουργήσει μια νέα φράση

Έτσι, την επόμενη φορά που «**κάνετε τα στραβά μάτια**» σε κάτι, να θυμάστε τον διάσημο Βρετανό ναύαρχο που το έκανε πρώτος.^{755.74}

μάτι

Το Δημοτικό του Κωνσταντᾶ - Κυπρου

Κη ἀπολοατ' ὁ Κωσταντᾶς του νεούλλικου καί λέει'
κη ἀπόμεινε μ' ἀνήψι μου νά μπω νά την αλλάζω,
γιά τι θά ρέσσης 'πό χωρκά καί θά μ' ἀναελουσιν.
Ἀνάλλαχτην την εθελα κή ἀνάλλαχτην τήν παίρνω*
έν σου πιστέβκω, Κωσταντή, καί ς τό σπαθίν ἀν 'μόσης.
ἔσσω νά *μπῆς νάρματωθῆς νά ἄβκῆς νά μέ σκοτώσης.
Και φέρ' την φέρ' την, Κωσταντᾶ, κί ἄς ηναι μέ τό **μάτιν**,

Κί ἄς εἶναι με το ιμάτιο δηλ. το μεσοφόρι ὄχι το ομμάτιον το μάτι.

Ματίζω

Τι να σου τάξω ἀτίθασο παιδί να σε κρατήσω
Παρηγοριά μου ο σάκος μου, σ' Αμερική κι Ασία
Σύρμα που εκόπηκε στα δυο και πως να το **ματίσω**;
Κατακαημένε, η θάλασσα μισάει την προδοσία.
ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ - ΠΙΚΡΙΑ

Εδώ το ματίζω (ἀσχετο με το μάτι) εἶναι το αρχαιο αμματίζω : συνάπτω τις ἀκρες δυο σχοινίων . Συνέβη δηλαδή ὅ,τι και με το ιμάτιν - μάτι.

Πβλ.

*κλείδα την αυτήν, εἴτ' ἐπί στήθος και τήν ἀντικειμένην μασχάλην, ἐπι τέ-
λει δέ κυκλοτερή περιείλησιν ἐργασάμενος κατά τό στήθος **ἀμματίζω***

τάς ἀρχάς.

ΟΡΕΪΒΑΣΙΟΣ - ΙΑΤΡΙΚΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

9521

Τίτλος: COMMENTARII AD HOMERI ODYSSEAM
Συγγραφέας: ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Εκδότης: VEIGEL
Έτος: 1825

755

Τίτλος: ΣΥΝΑΡΠΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΙΠΩΘΗΚΑΝ ΠΟΤΕ
Συγγραφέας: Rick Beyer
Εκδότης: ΚΛΕΙΔΑΡΙΘΜΟΣ
Έτος: 2010
Copyright© 2015 by Aris Stougiannidis